

APROXIMACIONS INTERDISCIPLINÀRIES A LES UNITATS LÈXIQUES

Maria Àngels VIDAL COLELL

La recerca toponímica ha conegut fins ara sobretot dues direccions: 1) la purament taxonòmica, on s'estudia la integralitat d'un corpus toponímic local, partint d'enquestes orals i recerca en arxius, establert per ordre alfabètic (i sovint completada amb una classificació de tipus lògic, per camps semàntics; —rúbriques: fauna, flora, agricultura, religió, etc.). I 2) partint d'aquest reculls, la recerca etimològica. L'etimologia del nom propi (sempre problemàtica) ha esdevingut el més sovint l'objectiu primer del toponimista-filòleg: els treballs de Joan COROMINES en són un exemple. Dintre aquesta visió queden incloses certament les conclusions sobre estrats: pre-indoeuropeu, celta, llatí, etc.

Paral·lelament a l'estudi de l'etimologia, existeix el recurs a l'etiologia: per quina raó —descriptiva, econòmica, social, institucional— han estat creats els topònims, com han evolucionat; o sia segons una justificació lingüística i històrico-social de les nominacions. Podem constatar com la recerca toponímica s'orienta —i s'ha orientat— ja sovint cap a comprovacions d'aquest ordre etiològic. Ara bé el fet de considerar el topònim com una petjada lingüística de fenòmens socials (extralingüístics) s'ha limitat en moltes ocasions a consideracions esporàdiques; són escassos els objectius de conjunt, de *sistema**. Les contribucions dinàmiques de la sistèmica, —així com les de la lingüística quantitativa i de la sociolingüística, no han estat prou aprofitades. Els noms, en efecte, —no com a individus etimològics, sinó com integrants d'un sistema— no poden ser deslligats dels sistemes paral·lels extralingüístics que de fet els generen i els renoven.

Dins d'aquesta orientació metodològica figura la que podríem anomenar l'escola del Rosselló, sota la impulsió d'Enric GUIER. E. GUIER presenta una percepció sistèmica al llarg de la seva trajectòria de recerca en toponímia.

Dintre aquesta escola, donarem com exemple de seguiment de les directrius de la innovació de la sistèmica, el de Francis MANZANO. F. MANZANO és autor d'una aplicació d'aquesta metodologia a un corpus medieval urbà (Perpinyà): *Toponymie et organisation de l'espace urbain. Essai de systématique de la ville médiévale pyrénéo-méditerranéenne* (Basant-se en la tesi de Christian CAMPS sobre els carrers de Perpinyà, 1973).

Però parlarem ara concretament de la contribució més recent de F. MANZANO a l'estudi de la toponímia dels Pirineus orientals. Es tracta de la seva tesi doctoral: *Étude typologique de toponymie méditerranéenne. Contribution aux études du mouvement spatial dans les Pyrénées méditerranéennes* (Toulouse-Le Mirail, 1986).

En la seva exposició general, l'autor fa una crítica de la tradició analítica i filològica, essencialment interna i etimològica, on les parts toponímiques són analitzades en detriment del conjunt o sistema, on el nom propi esdevé un simple suport d'una altra problemàtica (les lleis elaborades per la gramàtica històrica); i on manquen l'observació sistèmica i els recurs extralingüístic.

Conseqüentment, l'autor posa en pràctica una teoria general dels sistemes toponímics, teoria que retroba en molts aspectes les preocupacions de les diverses recerques de les ciències humanes: la sociolingüística (correspondència de l'organització social muntanyenca i les produccions lèxiques i onomàstiques), la geosistèmica (la llengua reflex i autora dels eixos de transformació i de construcció de l'espai), i l'etnologia.

Es plantegen les relacions complexes entre els sistemes de topònims i l'espai rural, funcional, les estructures socials, i llurs mutacions; tota una sèrie d'elements externs dels que els topònims són indissociables.

Aquests lligams repercuteixen constantment en cartografia i quantificació. Perquè la percepció sistèmica en toponímia implica una renovació metodològica important orientant la recerca cap a l'estadística i la cartografia, instruments essencials per a la interpretació global dels topònims i de l'espai. Cartografia estàtica: representació sincrònica dels sistemes; o cartografia evolutiva, que permet una visualització de les transformacions dels sistemes. (Pensem com E. GUITER, dialectòleg, era sensible a la representació cartogràfica dels camps toponímics). L'estadística relativitza el valor dels estudis simplement qualitatius. (E. GUITER va impulsar ja a l'any 1974 l'aplicació de l'estadística a la toponímia).

F. MANZANO dirigeix la seva investigació cap als Pirineus orientals en general (però, al final, el Capcir hi és estudiat de manera més exhaustiva). Estableix l'organització toponímica relligant els corpus cadastrals a algunes regles essencials del funcionament de l'espai d'una societat muntanyenca.

En una visió diacrònica, la teoria d'una microtoponímia reflex de les pràctiques locals està sotmesa sempre a la perspectiva (ambiciosa però necessària) de l'anàlisi indivisible de l'espai rural, considerat com un tot global. (En aquest punt els geògrafs han anat més lluny que els lingüistes considerant el paisatge com una totalitat en moviment i relativa d'una matriu social ella mateixa també en moviment).

Així, l'autor demostra com la toponímia cristal·litza els llocs de pasturatge, estatge i carrerades (jaça, prat, devesa, tira [camí forestal o ramader]); com els noms són el testimoni dels fets ramaders de la muntanya mediterrànea. Topònims i xarxes de topònims no són mai dissociats de l'estructura social o mental

que els crea. L'anàlisi s'integra així a una anàlisi global de les estructures i les mutacions de la societat observada i de l'espai que aquesta societat genera.

En una primera recerca, el mètode, fonamentalment diacrònic, s'aplica als Pirineus orientals mediterranis (segles IX al XIV). La confrontació dels dos sistemes: estrats toponímics i sistemes de paisatge (geosistemes) forneix conclusions sobre la història del dispositiu complex de l'ordenació del territori, o si més no, arguments per a l'estudi de les direccions silvo-pastorals, i de les transformacions de les característiques d'unes comarques en un sentit o altre (silvícola, pastoral, etc.). Es pot controlar gairebé punt per punt les zones de preferència o de rebuig dels diferents tipus de topònims retinguts. (Zones d'ordenació prioritàries, zones d'estabilitat, ruptures colonials de la xarxa ramadera, etc., segons l'organització toponímica).

En una segona part de la tesi, l'estudi se centra més concretament en el Capcir (fonamentant-se en els microtopònims: mètode més segur, amb resultats més precisos), —el sistema toponímic d'aquesta comarca i l'organització ramadera, el procés de reconquesta forestal i les seves implicacions.

Una part relativament important està dedicada a l'estudi de corpus microtoponímics i discurs dels pagesos relatiu a aquests sistemes, a través d'enquestes fonamentades sobre els corpus cadastrals comunitaris. Els enquestats (gent del poble) fan un comentari sobre els topònims proposats (representatius de la zona paisatgística), —explicacions de tipus descriptiu, etimològic, etiològic; o bé mancances de resposta. F. MANZANO en treu deduccions sobre el major o menor arrelament dels habitants de cada lloc.

La tesi acaba amb una reflexió conjunta sobre les articulacions del moviment espacial, el paisatge físic que s'hi sobreposa i el tipus de discurs sobre els noms. Sistema paisatgístic, sistema toponímic i sistema lingüístic es troben íntimament imbricats.

La lliçó que es desprèn de la lectura d'aquest treball —molt treballat i complet— és, d'una banda la co-dependència de les ciències del paisatge físic i de les ciències del llenguatge, i d'altra banda el fet que cada unitat onomàstica ha de ser estudiada per se (mètode tradicional), però cal també —per a treure'n tot el profit— restituir-la dins l'eix econòmic principal del grup observat, que disposa aquestes unitats en un altre esquema de lectura no simplement etimològic.

* Hi ha hagut excepcions: per ex. la insistència d'E. Moreu-Rey sobre les «sèries» nominatives. (Vg. *Els nostres noms de lloc*, pp. 160-161, etc.).